

Ramiza Smajić

Iz prošlosti Sarajeva¹

“Katolici u Sarajevu od 1450. do 1919.” Naziv je studije prof.dr. fra Andrije Nikića, objavljene u separatu **Vrhbosna – Sarajevo kroz stoljeća**, u izdanju Matice hrvatske Sarajevo (Hrvatska misao, 14/2000, str. 159-205). Nezadovoljstvo tehničkom obradom separate i brojni novi podaci do kojih je došao, nagnali su autora da tri godine poslije javnosti ponudi novu knjigu pod naslovom “Katolici u Sarajevu do 1918.” (Acta catholica saraviensia usque ad annum 1918.). Djelo se pojavilo 2002. godine u izdanju Mostarske franjevačke knjižnice i arhiva. Autor je na 302 stranice pokušao, o čemu i sam piše u početku, da uvrsti u knjigu sve što Sarajevo ima kazati svijetu, posebno katoličkom, o Sarajlijama, te dokumente prošlosti i svjedočanstva o životu. Tako pred sobom imamo svojevrsnu događajnicu sa nizom statističkih podataka kroz koje se provlače i opisi pojedinih događaja. Ilustracije su pretežno preuzete iz djela S. Mønneslanda, A. Mijatovića, M. Markovića i dr.

Andrija Nikić je kao student Bogoslovije proveo dvije godine u Sarajevu, što mu je omogućilo da se upozna sa sredinom u kojoj su se prožimali različiti svjetonazori i vjeronazori, civilizacije i kulture. Svoje viđenje prošlosti katolika i franjevaca u Sarajevu autor u knjizi o kojoj je ovdje riječ, donosi kroz presjek od srednjeg vijeka, preko osmanskog perioda do 1918. godine (str. 9-217). Potom slijedi dodatak sa poglavljima: BOSNA SREBRENA, Bosanska vikarija i provincija Bosna Srebrena. Djelovanje bosanskih franjevaca (str. 221-226); POPIS BOSANSKIH VIKARA I PROVINCIJALA, Redosljed bosanskih vikara, Redosljed provincijala Bosne Srebrene (str. 231-231); SARAJEVO IZMEĐU PRINCA EUGENA (str. 237-247). Sadržaj djela je praćen bilješkom o piscu, popisom izvora i literature, te registrom ličnih, kao i geografskih i povijesnih imena (str. 253-291).

¹ Andrija Nikić, Katolici u Sarajevu do 1918. Acta catholica Saraviensia usque ad annum 1918 Mostar, Franjevačka knjižnica i arhiv, 2002.

Ostavit ćemo po strani problem legaliteta upotrebe Katalogizacije u publikaciji (CIP) Franjevačke knjižnice u Mostaru i ISBN, s obzirom na našu usko stručnu zainteresiranost za sadržaj djela. Dr. Nikić je autor koji je u relativno kratkom životnom dobu formirao već pozamašnu bibliografiju od većeg broja jedinica. Njegov spisateljski zamah posljednjih godina najbolje ilustrira činjenica da je samo od 2000. godine autorski objavio dvadesetak djela sa repertoarom naslova čiji se tematski dijapazon kreće od historije franjevaca (*Medicina i slavna prošlost franjevaca, Fra Didakova skrb za Hercegovinu, Život i djela fra Lovre Šitovića, Franjevačka Bogoslovija u Mostaru, Fra Radoslav Glavaš - život i povijesna djela,...*), historije uopće (*Razvoj povijesne znanosti, Nastanak znanstvenog djela ili Metodologija,...*), Bosne (*Kratka povijest Bosne i Hercegovine od 614. do 1918, Događajnica (kronologija) Bosne i Hercegovine do 1918. godine,...*) do savremenih informatora kakav je, recimo, njegov *Telefonski imenik župe Klobuk*. Uvidom u Nikićeva djela koja tretiraju historiju Bosne, uočili smo da autor ima definitivno ujednačen pristup obradi, što nas lišava opasnosti da pojedine detalje nismo shvatili na pravi način ili ih vezali isključivo za djelo koje je predmet našeg interesa u ovom prikazu. U potpunosti negirajući neutralnost, autor nastoji, u ovom djelu čak izričito, da naglasi kako “sva tri konstitutivna naroda” u Sarajevu imaju svoje kulturološke i nacionalno-historijske vizure, te da je ekumenski iskorak istinski ako “katolik - čitaj - onaj koji se ne odriče vlastita identiteta - pokušava upravo s pozicija vlastitosti, vjerske, kulturne i nacionalne samosvijesti, shvatiti onoga drugoga”. Iznoseći ovakav stav, međutim, Nikić otkriva da su za njega tri konstitutivna naroda: katolici, pravoslavci i poturice, te rijetki doseljeni muslimani, kojima treba pridodati još i Židove! (str. 247) “Tu nema neutralnosti”, kaže Nikić, “Sarajevo treba najprije promatrati iz katoličke – čitaj i hrvatske – perspektive izvana i iznutra.” Objašnjavajući na koji način katolik treba da uspostavlja dijalog sa pravoslavljem i židovstvom, autor Bošnjake imenuje tek kao korpus “administrativno uvjetovanog najbrojnijeg islama”. Neuobičajenost ovakvog definiranja i imenovanja ubrzo biva zanemarena pred autorovom slikovitošću u iskazivanju “podsvjesnog prokletstva pradjedovske nastanjenosti” u Sarajevu. “Tu su katolici”, kaže Nikić, “predvođeni nekolicinom fratara čudom Božjim, živeći svoju vjeru, nadživjeli tursko Sarajevo. I tek što su provirili na horizont slobode posredstvom Berlinskog kongresa taj stoljećima očekivani horizont se brzo naoblačio. Kad Sarajevo gledam iz Hercegovine vidim zbjegove vlastitih predaka, nedaće vlastitih korijena pred turskim zulumima.”

Inače, već sam popis korištene literature čitaoca dovodi u nedoumicu kakvim motivom ili razlogom autor opravdava svoje zaobilaznje općeprihvaćenih studija uvaženih naučnika kakvi su Alija Bejtić, Behija Zlatar ili Vančo Boškov. Ova manjkavost dolazi do izražaja već iščitavanjem uvodnih informacija u radu A. Nikića. “Vrhbosna - sjedište biskupije, kolijevka današnjeg Sarajeva”, kaže u uvodu

prof. Nikić, bila je “jedna od srednjovjekovnih organiziranih župa koju su osnovali Hrvati nakon političke razdiobe svojih prostora”. Samo uvidom u niz Bejtićevih radova o Sarajevu (“Ulice i trgovi Sarajeva”, “Stara sarajevska čaršija jučer, danas i sutra”, “Spomenici osmanlijske arhitekture u Bosni i Hercegovini”, “Jevrejske nastambe u Sarajevu”, “Bibliografija štampanih radova o Sarajevu”,...), ili ključnu studiju za Sarajevo 16. stoljeća, doktorsku disertaciju Behije Zlatar (*Zlatno doba Sarajeva*), čitalac ima jasnu sliku nastanka i karakter razvoja Sarajeva. Sarajevo je grad koji su Osmanlije osnovali pored malog srednjovjekovnog trga Trgovišta, odnosno, Utorkovišta i, za razliku od nekih administrativnih jedinica koje su se često, poput nahija, fizički poklapale sa prostorom srednjovjekovnih župa, Sarajevo se od svog osnivanja razvija kao islamsko-orijentalni grad. Dakle, to je grad sa potpunim urbanim kosturom, sa mahalama uz mahalske džamije, uz kulturno-prosvjetne ustanove i trgovačko-zanatlijski centar. Izazov da se upustimo u dalje istraživanje autorovog permanentnog korištenja formulacija poput one da su Osmanlije “kršćanska svetišta pretvarali u arhive pod zemljom”, u nama ubija prvo nesuvislost, a onda i težina riječi koju Nikić donosi već u početku svoje knjige, a koja visoko nadilazi već pomenuto. “Međutim”, kaže Nikić, “u Sarajevu je postojao katolički kvart, da ne kažem geto” (ist. A.N.). U svim rječnicima riječ “geto” označava židovsku četvrt izvan koje Židovi nisu imali pravo stanovati, s tim što će tumačenje često biti praćeno opaskom da se geto sačuvao u nekim islamskim zemljama, Maroku npr. Rasna diskriminacija koja se danas u nekim zemljama primjenjuje, recimo, protiv crnaca, ili Indonežana, kod A. Nikića je skoro jednaka odnosu koji su Osmanlije zauzimali prema zatečenom kršćanskom življu. Ovakva kvalifikacija Latinluka nagnala nas je da u djelu potražimo Hamdiju Kreševljakovića, čiji podaci, doista, jesu našli mjesta kod Nikića, uglavnom oko problema broja stanovništva, ali je zaobiđen rad koji je još 1952. godine Kreševljaković posvetio upravo sarajevskim kršćanima. U radu “Ćefilema sarajevskih kršćana iz 1788. godine” Kreševljaković i sam priznaje da mu je ovaj jedini popis kršćana u Sarajevu jednostavno promakao, baš kao i Vladislavu Skariću. Ćefileme kao jedna od preventivnih mjera osmanske sudsko-administrativne službe za održavanje reda i mira su historijski izvori prvog reda, a ova sarajevska doslovce obara svaku mogućnost manipuliranja popularnom terminologijom. U njoj su, naime, sarajevski kršćani napravili popis 625 punoljetnih osoba, među kojima je i 26 žena. Ono što ovaj put želimo istaći jeste to da je u Latinluku, Nikićevom “da ne kažem getu”, popisano 84 kršćana, a onda po ostalim sarajevskim mahalama ovako: u Patkama 75, u Carevoj mahali 41, na Alifakovcu 5, u Mutevelinoj mahali 28, u Kulukčijama 54, u Ferhadiji 33, u Gornjoj Varoši 81, u Čekrekčijinoj mahali 107, u Čeirdžiku 25, na Mlinima i Bentbaši 14, u Abdesthani 20, Muzaferijinom hanu 18, Novom hanu 9 i Kolobari 6. Svi

ovi kršćani su navedeni po imenu; kod njih 80% označeno je i zanimanje, pa se može pratiti njihov udio u privrednom životu Sarajeva. Može se vidjeti u kolikoj mjeri su prisutniji pravoslavci odnosno katolici u kojem zanatu, a odsutnima je naveden čak i razlog odsutnosti tokom popisivanja. Ako još navedemo i to da su sve ove mahale bile u blizini čaršije, kao i jevrejska četvrt, te da su muslimani stanovali u skoro svakoj od ovih mahala, apsurdno je dalje razmatrati izolaciju katoličkog kvarta kao takvog.

Kvazinaučne pretenzije u prepoznavanju i oslikavanju života u Bosni i Hercegovini čine da se prisjetimo stručnjaka koji je u velikoj mjeri rasvijetlio položaj nemuslimanskog stanovništva u Bosni, potkrepljujući to izvorima prvorazrednog značaja. Riječ je o Vanči Boškoviću koji je, istražujući ovu tematiku, uzimao u obzir i Nikićeve radove, dok je ovaj propustio da iskoristi Boškovićeve sjajne studije kao što su “Pitanje autentičnosti Fojničke ahd-name Mehmeda II iz 1463. godine” ili “Turski dokumenti o odnosu katoličke i pravoslavne crkve u Bosni, Hercegovini i Dalmaciji (XV - XVII v.)”.

Da se ne bi pomislilo da vodimo računa samo o vremenu života sarajevskih katolika pod osmanskom upravom, istaknut ćemo i to da nas iznenađuje autorovo ignoriranje radova eminentnih istraživača bosanskohercegovačke historije 19. i 20. stoljeća, Iljasa Hadžibegovića i Budimira Miličića. Baveći se socijalnim strukturama stanovništva oni su sakupili zavidan izvorni materijal čiji su prezentiranje i analiza rasvijetlili i etnički karakter struktura pojedinačno, a autor Nikić se samim naslovom izjasnio da ima za cilj obradu života katolika u Sarajevu do 1918. godine.

Da kod autora nije riječ o povremenoj retoričkoj površnosti svjedoče riječi koje su našle mjesta čak na koricama knjige: “Mislim da bi još više nego katolici-Hrvati, Sarajevo u srcu Bosne morali pokušati, dublje i svestranije shvatiti oni koji polažu na nj pravo kao otpadnici i proglašeni gospodari, da bi svi ostali morali razmisliti kakvu nepravdu čine katoličkom - hrvatskom narodu koji je u Bosni i Sarajevu od kada se ona pamti i spominje.” Ovakav način izražavanja, uz veoma neobičnu strukturu same rečenice, definitivno nije primjeren djelu koje bi inače svojim naslovom zainteresiralo širu čitalačku publiku, dok se za ostalo možemo zapitati samo koja je svrha neumjesnog kategoriziranja “otpadnika i proglašanih gospodara” naspram “rodonačelnog hrvatskog” naroda u Bosni i Sarajevu!

Koliko smo na profesionalnom nivou bili obradovani pojavom ovakvog naslova u novijoj stručnoj literaturi, utoliko više smo ostali razočarani zbog ogromnog broja manjkavosti čiji smo niz samo načeli ovim tekstom.